

Presentació del volum 350 de la Fundació Bernat Metge a la Universitat de Barcelona (19 de desembre de 2005). — Fa relativament poc, a l'hivern del 2005, la Fundació Bernat Metge (FBM), instituïda per Francesc Cambó en un 1921 ja tant llunyà, va atènyer una fita molt significativa amb l'aparició del seu volum 350. Aquesta fita es va voler fer coincidir amb la publicació d'una obra de la màxima importància i significació, fins i tot des del punt de vista simbòlic: els quatre primers cants de la *Illiada* d'Homer, traduïts per la senyora Montserrat Ros i Ribas, sobre un text grec revisat i proveït d'aparat crític pel prof. F. J. Cuartero i Iborra, i amb notes del prof. J. Alberich i Mariné. La Introducció general, contra la pràctica de la casa, s'ha deixat per a més endavant, ocuparà un volum independent, a càrrec del signant d'aquesta nota. Aquesta mena d'efemèrides, basades en la màgia dels números rodons, són favorables a la celebració joiosa, però també a l'esforç per difondre una mica més de l'habitual activitats que acostumen a moure's en la més discreta de les penombres; de manera que els que porten el pòndol de l'empresa decidiren de donar tot el relleu possible a l'ocasió. El dia 19 de desembre, el volum fou presentat solemniament a l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona, en un acte presidit pel Rector i pel president de la Institució de les Lletres Catalanes. El sr. Ramon Guardans, Secretari general de l'Institut Cambó i responsable últim de la FBM, apel·là a la seva fèrtil memòria i explicà anècdotes, de vegades terriblement significatives, dels anys més difícils. No deu ésser gaire sabut que la Fundació tornà a publicar a partir de 1946 i 1947, per bé que en condicions de nul·la difusió pública. Després, el qui signa aquestes ratlles parlà breument de la *Illiada*, del seu poeta, i del darrer cant del magne poema. A continuació, en un parlament molt personal i característic, el Molt Hble. sr. Jordi Pujol dissertà sobre la contribució de la FBM als complicats processos de la consolidació de la nostra cultura. L'acte fou tancat pel Rector Rubiralta, també en el to del comentari cordial i la confiança.

No diré pas res d'original, si recordo que la FBM constitueix un termòmetre excel·lent per resseguir les dramàtiques peripècies de la cultura catalana al llarg del segle xx, sobretot en la sots variant que se solia anomenar, temps era temps, 'l'alta cultura'. Limitacions i *handicaps* de tota mena l'han acompanyada sempre, fins i tot en els anys de l'eufòria inicial i combativa; i no cal parlar del que vingué després. Hom pot ben dir que el primer i el més important dels seus èxits el constitueix la seva mateixa durada, fruit d'un determini tossut de tirar endavant, en les condicions que sigui. Resulta del tot insòlit, entre nosaltres, que una activitat d'aquesta mena es pugui gloriejar de vuitanta cinc anys de vida. Tota la resta del balanç pot ésser qüestionable —i certament haurà d'ésser qüestionat algun dia, *sine ira et studio*; però, en qualsevol cas, tot ve després d'aquesta consideració primera. No es pot pas menystenir una empresa que, al llarg de tantíssims anys, aplegà una llarga nòmina de col·laboradors, que resultaria fei-

xuga d'enumerar —tot i que, si ens fixàvem només en la qualitat dels resultats, esdevindria bastant més curta del que no es pensen els que no en freqüenten els volums. Tot amb tot, la part més vàlida del conjunt constitueix un *corpus* impressionant de prosa catalana; el més impressionant, sens dubte, que hi pugui haver, almenys en la variant noucentista i postnoucentista. A partir d'aquí, tal com dèiem, les observacions i reserves podrien acumular-se. Caldria parlar de les dificultats a l'hora de fer arribar el producte al seu públic natural, més enllà de les limitacions del sistema de subscripció, que mai no s'ha mirat de substituir, o de pal·liar; del regular desinterès dels poders públics (vull dir al marge dels períodes en què es consagraven a la repressió); de les precarietats inherents al mecenatge, almenys a casa nostra. També caldria al·ludir a les limitacions de la Universitat (la qual, per altra banda, tampoc no va ésser convocada a l'empresa d'una manera regular); i a la feblesa d'un esperit crític capaç de destriar el gra de la palla.

Em fa l'efecte que, quan algú es plantegi d'escriure d'una manera sistemàtica la història de la FBM, haurà de distingir-hi tres etapes ben diferenciades, almenys en els seus trets generals. La primera aniria, no cal dir-ho, dels anys fundacionals a la Guerra civil. Al llarg d'aquest període, el talent organitzador de Joan Estelrich, flanquejat per un grup de col·laboradors en general prestigiosos, i vigilat de prop (cal suposar) per Cambó, que sembla que es feia explicar les coses d'una manera detallada, encarrilà el projecte d'una manera plausible. L'any 36, la Fundació havia assolit a Catalunya el seu mític prestigi; i començava a tenir una certa projecció externa (quelcom que ja no ha pogut recuperar mai més), encara que bastant més modesta del que hom ha suggerit de vegades. La segona etapa (del final de la Guerra fins el 1959, l'any de la seva mort) és dominada de cap a cap per la personalitat de Carles Riba. El gruix de col·laboradors d'aquests anys són encara persones formades abans de la guerra (Marçal Olivari, el canonge Cardó, Joan Petit; cap al final hi destaca Eduard Valentí); de mica en mica hi van apareixent noms nous, com els de Jaume Olives o Jaume Berenguer; i, amb una presència molt superior a la de tots els altres, el de Miquel Dolç. Després de la desaparició (només amb un any de diferència) de Joan Estelrich i de Carles Riba, s'iniciaria la tercera etapa. No es nomenà un nou director, sinó un Consell directiu, amb funcions imprecises. Com que les responsabilitats i atribucions d'aquest Consell no foren definides mai, i, per altra banda, es reunia poc sovint, la responsabilitat de la FBM va recaure fonamentalment en Ramon Guardans, que es reservà el càrrec de Secretari general del Consell directiu. Miquel Dolç mantingué un ascendent especial, gràcies al seu indiscutible prestigi. Aquesta situació, al llarg dels anys, s'ha modificat més aviat poc, a despit de les freqüents incorporacions (i algunes sortides) d'un Consell directiu cada cop més ampliat. Només la integració de la FBM en un Institut Cambó de nova creació i la col·laboració encetada amb l'Institut Joan Lluís Vives, l'organisme que aplega les Universitats de parla catalana, semblen augurar una etapa nova; de les seves possibilitats i condicionaments, però, encara és aviat per a parlar-ne.

Que la venerable FBM s'haurà d'encarar, en un futur immediat, a una sèrie de reptes greus, dels quals depèn la seva mateixa supervivència com a institució amb una missió i un sentit raonables, no val la pena d'emfasitzar-ho. I hi ha motius tant per a la preocupació com per a l'esperança. Des d'aquell remot 1922 dels seus començaments, moltíssimes coses són canviades. Ara ja no em refereixo només al país i a la seva cultura, sinó a qüestions tan generals com la crisi de la tradició humanística; la pèrdua de pes de les llengües clàssiques en el conjunt del sistema educatiu; la substitució de Grècia i Roma en el seu paper de referents culturals privilegiats; i també altres qüestions més concretes, com els canvis dramàtics en la funció de la Universitat i, fins i tot la transformació radical d'allò que, fins a mitjan segle xx, devia constituir, m'imagino, la comunitat internacional dels doctes. Fa de mal dir si la FBM està ben preparada per encarar tants reptes alhora. Per altra banda, també resulta cert — encara que

sovint no es tingui en compte — que ja va néixer sota el signe d'una certa contradicció. Els objectius i propòsits de la nova Institució havien estat formulats per Joan Estelrich en un fulletó que s'intitulava «Una col·lecció catalana de clàssics grecs i llatins»;* uns quants mesos més tard, ressenyant a *La Publicitat* del 6 de març de 1923, l'aparició del primer volum de la FBM, el Lucreci de Joaquim Balcells, Lluís Nicolau d'Olwer hi polemitzava directament: «No és impossible, tot convenint que és difícil, de trobar nombre de traductors capacitats. De gent, però, capacitada per establir el text de 'tots' els autors clàssics, és que en tenim? Algú pot establir el d'algun; entre tots no podem establir-los tots. Ho crec i ho dic. Em sembla, doncs, que, adaptant-nos a la realitat present, hauria valgut més que els doctes en literatura grega i llatina triessin el millor dels textos ja establerts per tal que els traductors fessin damunt ell llur tasca [...]. Grossa és la tasca de la Fundació Bernat Metge; jo no sé si el consell horacià, de comparar el pes de la càrrega amb la força de les espatlles, ha precedit l'arriscada decisió...».

Potser en un primer moment pogué semblar que la rauxa d'Estelrich, l'*amateur* entusiasta, tenia raó contra la prudència de Nicolau, que era, en definitiva, el filòleg competent. Però al cap d'uns anys hauria estat molt difícil mantenir aquesta impressió; i la llista d'edicions ineptes, mal fetes o directament plagiades pesaria molt de temps sobre la Fundació com una llosa funesta. Seria molt desitjable que hom esmenés d'una vegada decisions que s'han revelat tan errònies. Però no voldria acabar aquest text amb una nota negativa. És millor recordar que Lluís Nicolau tancava també la seva ressenya apel·lant al patriotisme de tots plegats, perquè, tal com deia ell, «en la senyera de l'arbre mestre, ultra de l'òliba i la lloba, rumbegen les nostres quatre barres». [J. P.]